

مترجمان: دکتر اکبر پرهیزگار

عضو هیات علمی گروه جغرافیای دانشگاه تربیت مدرس

حسن اسماعیل زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس

ارزش‌های اکولوژیکی در برنامه ریزی شهری

مقدمه مترجمان

با گسترش انقلاب صنعتی و رشد شهرنشینی در سال‌های اخیر، به خصوص در کشورهای جهان سوم، از دهه ۱۹۹۰ به بعد لزوم توجه به حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار افزایش یافته است. چرا که بسیاری از افراد ذینفع به خاطر منافع شخصی خود (و اکثراً به دلایل اقتصادی)، مصالح عمومی و محیط طبیعی را به خاطر می‌اندازند و به تخریب محیط زیست می‌پردازند.

این متن ترجمه قسمتی از کتاب «برنامه ریزی کاربری زمین» (فصل دوم، از صفحه ۴۹)، نوشته استیوارت چاپین است که در زمینه حفاظت از محیط زیست، جلوگیری از تخریب آن و اثراتی که انسان‌ها در نواحی اکولوژیکی از خود به جای گذاشته‌اند، سخن به میان آورده است. امید است که این ترجمه و مقالاتی از این دست بتواند تا حدودی به جلوگیری از تخریب محیط زیست و حفظ طبیعت و نواحی طبیعی کمک کند.

ارزش‌های اکولوژیکی

ارزش‌های اکولوژیکی اغلب از مفاهیم متنوع نقش محیط طبیعی در موضوعات انسانی نشأت می‌گیرند. در این زمینه، حداقل سه مفهوم می‌تواند تعریف شود (۳):

۱. استفاده مؤثر از منابع طبیعی: توسط گیفورد پینچات، اولین رئیس خدمات جنگلی ایالات متحده، به عنوان پایه‌ای برای مدیریت علمی جنگل‌ها طرح شد و برای اقتصاددانان نمونه‌ای از موضوعات مؤثر و سودمند اقتصادی است.

۲. محافظت کامل از سیستم‌های طبیعی: این مفهوم توسط اکولوژیست‌هایی مطرح می‌شود که در زمینه هماهنگی میان فعالیت‌های انسانی و فرایندهای طبیعی، به منظور حمایت از کارکردهای اکولوژیکی مفید برای زندگی انسان، بحث می‌کنند.

۳. محافظت کامل از طبیعت: طرفداران این نظریه فیلسوفانی هستند که معتقدند، بیابان منبع تجدید اخلاقی و روحانی است و

پژوهشگاه علوم انسانی
رتال جامع علم

باید به خاطر خودش و به خاطر گیاهان و حیواناتی که در آن زندگی می‌کنند و حق حیات دارند، محافظت شود.

مباحث محیط‌گرایان ممکن است حاوی مفاهیم سه‌گانه فوق باشد، اما معمولاً در این مباحث از ارتباط شاخص‌های استفاده مؤثر از منابع طبیعی، با چشم‌اندازهای محیطی به عنوان میراث طبیعت، ارزش‌های در هم تنیده کارکرد سیستم‌های طبیعی و استفاده از ظرفیت کامل آن‌ها، میزان مناسب بودن زمین، نگرش‌های توسعه پایدار، ارزش‌های حفاظتی برای گونه‌های در معرض خطر و بالاخره نگرش‌های محافظت از طبیعت سخن به میان می‌آید و برای سیاسی کردن محیط، به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به هدف‌هایی از قبیل توقف پروژه‌ها یا کاهش رشد شهری، نوعی تمایل وجود دارد. زمانی که ارزش‌های محیطی با ارزش‌های تجاری یا اجتماعی در تقابل و کشمکش قرار گیرند، نوعی ابهام ایجاد می‌شود. این کشمکش‌ها ممکن است ناشی از نوع پیش‌بینی‌هایی باشد که برای استفاده از زمین‌های موجود صورت می‌گیرد برای مثال، متخصصان درباره تأثیرات بالقوه یک کوره‌آشغال سوز روی سلامتی ساکنان یک واحد مسکونی در همسایگی آن در «بروکلین نیوی یارد»^۲ اختلاف نظر داشتند.^۵

میراث محیطی

نگرش‌های کلاسیک به ارزش‌های محیطی، این ارزش‌ها را به عنوان میراثی اقتصادی تلقی می‌کنند که در آن، آلودگی نوعی پس‌مانده تعریف می‌شود و می‌توان آن را از طریق تولید و مصرف مدیریت کرد. ارزیابی برخوردهای محیطی که در آن، تحلیل «هزینه - فایده»، مبنایی برای انتخاب بهینه از میان جایگزین‌هاست. نگرش دیگری به ارزش‌های محیط محسوب می‌شود. سومین نگرش بر شکل‌های حفاظتی

محیط در زمینه حفاظت از مردم و دارایی‌ها در برابر بحرانهای طبیعی، نظیر سیلاب‌ها و توفان‌های شدید تأکید دارد. در هر نگرش، میراث محیطی، به وسیله طرح‌ها، مقررات و ارزیابی پروژه‌ها برای منافع انسانی، مدیریت می‌شوند.

یکپارچگی محیطی

برنامه‌ریزان زمین، با استفاده از مفاهیم مربوط به خصوصیات نواحی گوناگون زمین، فرایندهای محیطی و مصرف انسانی، ارزش‌های یکپارچه محیطی را با طرح‌هایشان ترکیب می‌کنند. این مفاهیم سه‌گانه عبارتند از: سنجش قابلیت و مناسب بودن زمین، سنجش مطلوبیت برای استفاده‌های ویژه و توسعه پایدار، و سنجش عملی بودن برای ایجاد تعادل میان کارکردهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی.

تحلیل ظرفیت تحمل زمین، میزان توسعه یک ناحیه را توصیف می‌کند که می‌تواند بدون تغییرات اکولوژیکی غیر قابل تغییر یا خطراتی که به برخی محدودیت‌های آستانه رشد منجر می‌شود، صورت گیرد. این محدودیت‌ها ممکن است محیطی باشند، مانند: کیفیت آب و هوا، میزان مناسب بودن اکوسیستم و فرسایش خاک. یا فیزیکی باشند مانند: ظرفیت زیرساخت‌ها، و یا روان‌شناختی، مانند قوانین اخلاقی و انسانی.

همان‌گونه که کلارک (۱۹۸۱) ذکر کرده است، ظرفیت تحمل یک سیستم اکولوژیکی متغیر است و تحلیل ظرفیت تحمل، روشی برای آزمایش اثرات سیاست‌هاست، نه برای تغییر این سیاست‌ها. وی می‌گوید، بین کارهای ویژه محیط طبیعی، تحلیل ظرفیت تحمل، براساس میزان تخمینی رشد، تخمین برخوردارهای اکولوژیکی ناشی

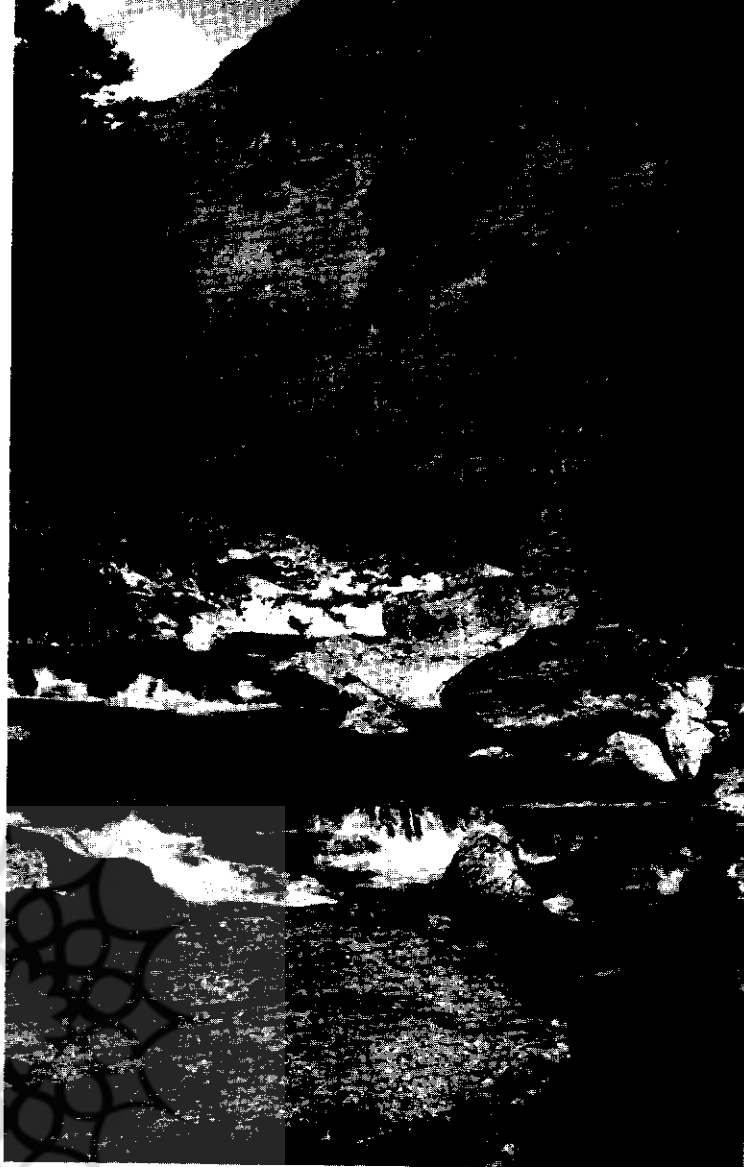
خطر قرار نگرفته) و زمین های کمی مرطوب باشد. عملاً بسیاری از نواحی برای بیش از یک نوع کاربری مناسب خواهند بود؛ البته اگر عامل هایی از قبیل دسترسی به زیرساخت ها و سازگاری با قطعات مجاور، به منظور واگذاری کاربری مطلوب، برای آن ها میسر شود.

توسعه پایدار یکی از مفاهیم جدید است که با ارزش های استفاده محیطی، اقتصادی و اجتماعی در ارتباط است. هدف توسعه پایدار، شناخت سطح توسعه ای است که بدون خطرات محیطی حاصل شود؛ در عین حال که نیازهای نسل حال و آینده برطرف می شود.^۶ تحلیل پایداری و قابلیت زمین، گامی اساسی محسوب می شود. به علاوه، تحلیل توسعه پایدار، نه تنها مشخص می کند که محیط، منابع ارزشمندی تولید می کند (در عین حال که فشارهای وارد شده بر محیط نیز محصول مصرف های انسانی است، بلکه نشان می دهد که حفاظت از محیط، هزینه بر نیز هست. منطق زیر بدین معنی است که سطح مشخصی از توسعه اقتصادی برای رسیدن به ثبات و تنوع اکولوژیکی الزامی است. بدون توسعه اقتصادی کافی، منابع طبیعی ممکن است بهره برداری و تخریب شود؛ همان گونه که عملیات تسطیح در کشورهای در حال توسعه، زمانی که مردم هیچ منبع جایگزین برای امرار معاش نداشتند، اتفاق افتاد.

قضیه دیگر این است که پایداری، به کاهش مصرف انرژی و کالاها بستگی دارد. در سال ۱۹۹۳، از گزارش سازمان ملل، این امر حاصل شده است که این مفهوم، هم برای نواحی توسعه یافته و هم برای نواحی در حال توسعه ظرفیت های کاربردی دارد که در آن ها، منابع محیطی از سیستم های اجتماعی و اقتصادی رنج می برند؛ مانند نواحی جنگلی، پرورش گل و زراعی که به منابع قابل احیا وابسته اند و یا نواحی تفریحی که در آن ها، محیط جاذبه بیش تری دارد.^۷ تحلیل های توسعه پایدار، بر انعطاف پذیری استراتژی های محیطی در نیازهای اجتماعی و اقتصادی متمرکز می کند تا نگاه مجرد به آن ها. بدین معنی که نیاز برای حفظ سرمایه های طبیعی اکولوژیکی و همچنین توسعه سرمایه انسانی، از طریق استفاده عاقلانه از سرمایه های اقتصادی حاصل می شود. به عنوان مثال، قانون مدیریت منابع نیوزلند ۱۹۹۲، برای برنامه ریزی محلی، به انجام اصول توسعه پایدار نیاز دارد.^۸

حفظ طبیعت

مجموعه ای قوی از ارزش های محیطی، شامل حفظ طبیعت

از فعالیت های انسانی، توصیف نواحی بحرانی، پیش بینی جایگزین ها، اصلاح اکوسیستم های قابل احیا، تعیین ستانداردهای اجرایی برای توسعه، و تخمین نتایج سطوح متفاوت بهره وری، انجام می پذیرد. تحلیل ظرفیت تحمل، با شناخت آستانه محدودیت ها که قابلیت های اکولوژیکی و ارضی را در نظر می گیرند، و با ارزش های کاربری های اجتماعی و محیطی پیدا می کند.

تحلیل میزان مناسب بودن زمین، میزان مناسب بودن قطعات ویژه زمین را از نظر ویژگی های کلی نظیر: شیب، جنس خاک، زمین کشاورزی و هیدرولوژی توصیف می کند. کاربردهای تحلیل کارایی زمین را مک هارگ در سال ۱۹۶۹ توصیف کرده است. وی با استفاده از همپوشی نقشه ها، مناسب ترین نواحی را برای استفاده های ویژه زمین (مانند عامل های مکانیابی) گزارش کرده است. یک تحلیل ساده از کارایی زمین برای استفاده صنعتی ممکن است شامل قطعات مسطحی از زمین با شیب ملایم، جنس خاک با ظرفیت خوب، مسکن های امن (در معرض

نیز متوقف می‌شدند. یکی از خسارات در نظر نگرفتن مسائل زیست محیطی، به خطر افتادن سلامت و ایمنی انسان و مخاطرات اقتصادی و تشریک مساعی اخلاقی عوارض طبیعی است. آنچه مورد نیاز است، گسترش دامنه عمل تا حدی است که عناصر مورد نیاز برای رسیدن به یک تعادل مؤثر، مورد توجه قرار گیرند.

زیر نویس

۱. عضو هیأت علمی گروه جغرافیای دانشگاه تربیت مدرس
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس
۳. ارتولانو، ۱۹۸۴، ۵-۸.
۴. Brooklyn Navy yard
۵. کلاب، ۱۹۸۹.
- ۶- براینی، ۱۹۹۲.
۷. اشرویلی، ۱۹۹۰
۸. مونتی و دیکسون، ۱۹۹۳، برک، ۱۹۹۴ Portugal

به عنوان یک هدف پایه است. از این منظر، قانون باید از گونه‌های گیاهی و جانوری در معرض خطر، به منظور حفظ تنوع زیستی و حفاظت از مناطق مرطوب و جنگل‌های بارانی حفاظت کند. این نقطه نظر بر این اصل استوار است که فعالیت‌های انسانی تنوع زیستی را کاهش می‌دهند و در نتیجه نسل‌های آینده از سطوح گوناگون زیستی که نسل‌های کنونی از آن بهره‌مندی می‌برند، بی‌نصیب خواهند ماند. همچنین بر این نکته تأکید می‌کند که طبیعت ارزش میراثی دارد و باید به خاطر خودش حفظ شود.

این دیدگاه در مباحثات فعالان حقوق حیوانات و طرفداران حفظ چشم‌اندازهای طبیعی نیز دیده می‌شود. بررسی عملیات کاربری زمین به منظور حفظ ارزش‌هایی چون تخصیص مناطق حفاظت‌شده طبیعی، حفظ سکونتگاه‌های گونه‌های حیوانی و گیاهی در معرض خطر، حفاظت از حوضه‌های آب و سفره‌های آب زیرزمینی و محدوده‌های کاهش یافته حریم پارک‌ها، آبراه‌ها، چشم‌اندازها و فضاها باز طبیعی، انجام می‌شود.

برنامه‌ریزان با جاذبه‌ای میان توسعه و حفظ طبیعت روبه‌رو هستند؛ همان‌گونه که این کشش را میان توسعه و ارزش‌های اجتماعی، برای ایجاد تعادل، انجام می‌دهند. اگر همه برخورد‌های محیطی متوقف می‌شدند، اکثر فعالیت‌های انسانی

منبع

Kalser, E. J. & Godschalk, D. R. & chapin .F. S. (1995), Urban landuse planning . Univers .ty of Illinois, Press . U . S . A .

ژئوگرافیک و مطالعات فرسایش
رتال جامع علوم انسانی